

Verhalen om nooit te vergeten

Hare Koninklijke Hoogheid prinses Mabel

Kom vanavond met verhalen

Hoe de oorlog is verdwenen,

En herhaal ze honderd malen:

Alle malen zal ik wenen.

Elke keer wanneer ik deze prachtige, laatste regels uit het gedicht *Vrede* van Leo Vroman lees, realiseer ik me weer hoeveel betekenis verhalen in mijn leven hebben.

Het begon met de verhalen die mijn vader bij ons thuis aan tafel vertelde als hij terugkwam van de reizen die hij voor zijn werk naar Zuid-Amerika maakte. Ik was zeven, acht jaar oud, een kind nog. Door die verhalen ging ik al vroeg inzien dat er een wereld bestaat die zo volkomen anders is dan het Nederland waarin ik opgroeide: een wereld van armoede, waar je kunt sterven door een gebrek aan voedsel, waar scholen en ziekenhuizen geen vanzelfsprekendheid zijn. De meeste kinderen daar, begreep ik, zullen nooit dezelfde kansen hebben als mijn klasgenootjes en ik.

Dat maakte een gevoel van onrecht in mij los. Waarom zou je achtergrond of geboorteplaats bepalend zijn voor je mogelijkheden in het leven? Hebben we niet allemaal recht op gelijke kansen? Ik was negen toen mijn vader onverwachts stierf. Maar zijn verhalen over ongelijkheid, armoede en onrecht zal ik mijn hele leven niet meer vergeten. Ze hebben hun stempel gedrukt op de manier waarop ik naar mensen en de wereld kijk, ze liggen ten grondslag aan vele van de keuzes die ik in mijn leven maak.

Zo zijn mijn vaders verhalen over ongelijkheid en onrecht een belangrijke motivatie voor mijn huidige werk om een wereld zonder kindhuwelijken te bereiken. Ik ontmoet vaak kindbruidjes van dertien of veertien jaar, meisjes die van school zijn gehaald om te trouwen, die baby's krijgen terwijl hun lichaam daar nog niet klaar voor is, en die vaak slachtoffer worden van huiselijk en seksueel geweld. Als mijn dochters toevallig elders in de wereld waren geboren, was dit dan hun lot geweest?, vraag ik me nu, als ouder van twee dochters, af.

Gecompliceerde werkelijkheid

En dan zijn er de verhalen die ik hoorde in New York, toen ik bij de Verenigde Naties stage liep tijdens mijn studie politicologie. Dat was in 1993. In het voormalige Joegoslavië – op zo'n twee uur vliegen van ons land – woedde een oorlog tussen bevolkingsgroepen die decennia lang vreedzaam naast elkaar hadden geleefd. Mensen werden verjaagd, verkracht en vermoord omdat ze tot een 'andere' etnische groep behoorden. Sarajevo, de multiculturele hoofdstad van Bosnië, werd belegerd door Servische troepen. Elke dag stierven er onschuldige mensen door kogels en granaten, of simpelweg door gebrek aan medicijnen. Naïef als ik toen nog was, dacht ik dat de Verenigde Naties een einde zouden maken aan geweld en oorlogsmisdaden. We hadden toch de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens waaraan alle landen zich ooit gebonden hebben? Werden in die Verklaring niet de fundamentele rechten van ieder mens gewaarborgd, zoals het recht om te leven in vrijheid en veiligheid?

Maar de werkelijkheid bleek stukken gecompliceerder. Vanaf de publieke tribune van de Veiligheidsraad hoorde ik gepassioneerde toespraken over vrede, vrijheid en gerechtigheid. Maar achter die grote woorden gingen vaak tegengestelde visies en belangen schuil. Voor het verwezenlijken van mensenrechten is iets heel anders nodig. Op de tiende herdenking van de Universele Verklaring zei de 'founding mother' Eleanor Roosevelt dat mensenrechten in het klein, dicht bij huis beginnen. Daar maken ze daadwerkelijk een verschil. 'Concerted citizen action' is hiervoor nodig: gezamenlijke inspanning van iedere burger. Als mensenrechten in ons dagelijks leven geen concrete betekenis hebben, hebben ze ook weinig gewicht elders in de wijde wereld, in de vergaderzalen waar de 'grote' beslissingen vallen.

Mijn ervaringen bij de Verenigde Naties gaven bij mij de doorslag om me in mijn werk te gaan inzetten voor vrede en mensenrechten – want niets doen en, erger nog, niets willen doen, kon en kan ik niet uitstaan. Dat werk bracht me regelmatig in Sarajevo, waar ik met eigen ogen zag hoe gewone burgers, die zich niet konden verdedigen, soms als schietschijf werden gebruikt. Ik sprak slachtoffers van etnische zuiveringen en verkrachtingen en vroeg me vertwijfeld af hoe deze gruwelijke misdaden aan het eind van de 20ste eeuw vlak bij huis mogelijk waren. Er zou, zo hadden we sinds 1945 gezegd, in Europa toch 'nooit meer oorlog' zijn?

Haat bestrijden

Er zijn meer verhalen die ik nooit zal vergeten. Daarvan is dit er één. In juni 2016, enkele dagen voor het Brexit-referendum, werd mijn lieve vriendin Jo Cox vermoord. Zij was moeder van twee jonge kinderen, en sinds een jaar lid van het Britse Lagerhuis. Dit was een politieke moord, uitgerekend in het land van de *Bill of Rights*, dat vaak als bakermat van de moderne democratie wordt gezien. Tijdens haar eerste speech in het parlement sprak Jo over de grote diversiteit in haar kiesdistrict,

met woorden die niet vaak genoeg gehoord kunnen worden: 'Er is zo veel meer dat ons bindt dan dat ons verdeelt.' Jo was een levend en inspirerend toonbeeld van tolerantie, een verdedigster van mensenrechten en diversiteit, en een activiste tegen onrecht, discriminatie en haat. De moord was bedoeld om haar stem te smoren, maar het maakte dat miljoenen haar hoorden.

Ik herinner me een van mijn laatste gesprekken met Jo, op haar gezellige woonboot in de Theems dicht bij Tower Bridge in Londen. We maakten ons zorgen over het toenemende populisme, de verharding van het politieke debat en het opstoken van haat tegen minderheden. Jo constateerde dat gevoelens van angst en onveiligheid, aangewakkerd door opportunisten op zoek naar macht, leidden tot meer agressie op sociale media en groeiende onvrede met de politiek. Ze vreesde dat deze ontwikkelingen uit de hand zouden kunnen lopen. Wij konden toen niet vermoeden dat zij enkele maanden later zelf het slachtoffer zou worden van extremisme en haat.

Familie en vrienden waren vastbesloten om deze politieke moord niet te laten leiden tot nog meer haat, want dat was precies wat de moordenaar met zijn daad beoogde. In de geest van Jo namen wij ons voor deze haat te bestrijden door het mobiliseren van liefde en empathie. In de dagen na haar dood organiseerden we een memorial op Trafalgar Square om Jo te herdenken en haar idealen te laten zegevieren. Sindsdien zijn er ieder jaar talrijke initiatieven in het hele Verenigd Koninkrijk om verschillende gemeenschappen samen te brengen en wederzijds begrip te bevorderen. De activiteiten variëren van theedrinken met eenzame buurtbewoners tot gemeenschappelijke dorpspicknicks en uitwisselingprogramma's tussen bewoners van kiesdistricten die voor en tegen Brexit hebben gestemd. De gemene deler is het menselijk contact met 'de ander' en het stimuleren van empathie. Omdat, zoals Jo het zelf zei, we meer wel dan niet met elkaar gemeen hebben.

Niet vanzelfsprekend

Wat al deze verhalen vertellen, is dat vrede en vrijheid, democratie en mensenrechten, niet vanzelfsprekend zijn. Het kan zomaar anders worden, ook in landen met een oude democratische traditie en een solide rechtsstaat, zoals het Verenigd Koninkrijk. Of in ons eigen land. Denk aan de moorden op Pim Fortuyn, Theo van Gogh en recent Derk Wiersum. Het kan ook hier en nu gebeuren. We weten alleen nooit in welke vorm en uit welke hoek het komt. De *Four Freedoms* die President Franklin D. Roosevelt in 1941 formuleerde – de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van godsdienst, de vrijwaring van gebrek en de vrijwaring van vrees – zijn nog even actueel als tijdens de oorlog en vlak daarna, nu 75 jaar geleden.

In veel landen verhardt het politieke en maatschappelijke klimaat. Verschillen worden uitvergroot en mensen en bevolkingsgroepen tegen elkaar opgezet: Wij tegen Zij. Nationalisten en fundamen-

talisten van velerlei slag houden 'de ander' verantwoordelijk voor hun eigen gevoelens van ontheemding en onzekerheid, en stimuleren angst en haat op basis van identiteit. In hun verhalen wijken feiten voor beelden, en gemeenschappelijke waarden voor sentimenten.

Het voorspelbare gevolg is dat de maatschappelijke scheidslijnen scherper worden, en de samenleving minder tolerant en minder leefbaar. Het brengt ons verder af van de essentie van democratie: het recht op een andere mening, op het anders mogen zijn, op het jezelf kunnen zijn. Want democratie is meer dan: 'de meerderheid beslist'. Respect voor ieder mens, voor minderheden is essentieel. Behoren we niet allemaal op bepaalde momenten in ons leven tot een minderheid? Het brengt ons ook verder af van waar de rechtsstaat voor staat: gelijke rechten voor iedereen en bescherming door de overheid van wie zwakker staan. Conflicten kunnen alleen worden opgelost als de vaak ongemakkelijke feiten mogen spreken, gemeenschappelijke waarden – zoals tolerantie, goede trouw en redelijkheid – het ijkpunt vormen en de geest van democratie en rechtsstaat gerespecteerd wordt.

Dagelijks onderhoud

Is het vijftenzeventig jaar na de bevrijding van Nederland nog nodig om onze vrijheid ieder jaar opnieuw te vieren? Ja! Onze vrijheid, onze democratie, onze rechtsstaat en onze vrije pers lijken zo normaal, maar zijn dat allerm minst. Ze zijn fragiel en vergen daarom dagelijks onderhoud – door ons als collectief en door ieder van ons als individu.

Het zijn de verhalen van mijn leven die mij hebben bijgebracht dat het behoud van onze vrijheid vereist dat we zelf voortdurend kritisch blijven denken en zelfkritiek niet uit de weg gaan. Niemand heeft de waarheid in pacht. We dienen ons bij alles te blijven afvragen wat de feiten zijn, wat we ergens van vinden, waarom we het ergens wel of niet mee eens zijn. Zo blijven we openstaan voor debat – en zal het nooit een schande zijn om je mening te herzien.

Het in stand houden van onze vrijheid vergt dat we oog hebben voor onze medemens – ongeacht geslacht, huidskleur, achtergrond of geaardheid. We moeten ons uitspreken tegen intolerantie en haat. Want hoe kun je gelukkig zijn als jouw geluk ten koste gaat van het geluk van anderen? We kunnen alleen met elkaar samenleven als we een ander ook gunnen wat we voor ons zelf willen. Hoe kan een mens werkelijk vrij zijn als de ander dat niet is? Ware vrijheid verbindt.

Maar waar ik het meest van overtuigd ben, is dat vrijheid niet gebouwd wordt op grote mooie woorden, maar tot stand komt door kleine concrete daden. Daden in ons eigen huis, onze eigen levens. Daden om conflicten – groot of klein – te voorkomen. Daden om onrecht, ongelijkheid en onderdrukking uit te bannen. Daden om je medemens te laten weten dat hij of zij telt – net als jijzelf.

Die daden – groot en klein – vormen de basis voor nieuwe verhalen. Verhalen om met elkaar te delen. Verhalen die ons verbinden.

Kom vanavond met verhalen

Hoe de oorlog is verdwenen,

En herhaal ze honderd malen:

Alle malen zal ik wenen.



Foto: RVD - Jeroen van der Meyde

Prinses Mabel is initiatiefnemer en voorzitter van 'Girls Not Brides: The Global Partnership to End Child Marriage' (2011). Zij is tevens medeoprichter en voorzitter van de European Council on Foreign Relations (2007). Zij is tevens - als lid van het bestuur of de adviesraad - betrokken bij Crisis Action, Global Witness, het Malala Fund, de Open Society Foundations en The Elders.

Prinses Mabel richtte in 1994 de European Action Council for Peace in the Balkans op en was hiervan tot 1997 directeur. Van 1997 tot 2008 werkte zij voor de Open Society Foundations, eerst als directeur van het Brusselse kantoor en vervolgens als International Advocacy Director. Van 2008 tot 2012 was Prinses Mabel de eerste directeur van The Elders, een onafhankelijke groep van eminente wereldleiders bijeengebracht door Nelson Mandela gericht op het bevorderen van vrede, rechtvaardigheid en mensenrechten.

Prinses Mabel was tevens betrokken bij de oprichting van de Nederlandse Stichting War Child (1995), de NGO coalitie 'Publish What You Pay' (2002) and de 'Independent Commission on Turkey' (2004). Van 2003 tot 2007 was zij bestuurslid van de Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe. Zij is actief in de strijd tegen HIV/AIDS en in de bevordering van internationaal strafrecht, inclusief de oprichting van het Internationaal Strafhof in 2002.